

Neįgaliųjų teisių komitetas**Vienuoliktoji sesija**

2014 m. kovo 31 m. – balandžio 11 d.

Bendroji pastaba Nr. 2 (2014 m.)**9 straipsnis. Prieinamumas****I. Įvadas**

1. Prieinamumas yra neįgaliųjų gyvenimo savarankiškai ir visapusiško bei lygiateisio dalyvavimo visuomenės gyvenime prielaida. Be fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumo neįgalieji neturės lygių galimybių dalyvauti savo visuomenės gyvenime. Tai, kad prieinamumas yra vienas iš Neįgaliųjų teisių konvencijos principų, nėra atsitiktinumas (3 straipsnio f punktas). Neįgaliųjų judėjimas ilgai teigė, kad fizinės aplinkos ir viešojo transporto prieinamumas neįgaliesiems yra būtina judėjimo laisvės, garantuojamos pagal Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 13 straipsnį ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 12 straipsnį, sąlyga. Panašiai informacijos ir ryšių prieinamumas laikomas prielaida nuomonės ir žodžio laisvei, garantuojamai pagal Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 19 straipsnį ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 19 straipsnio 2 dalį.

2. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 25 straipsnio c punkte įtvirtinta teisė kiekvienam piliečiui turėti galimybę bendromis lygybės sąlygomis stoti į savo šalies valstybės tarnybą. Šio straipsnio nuostatos galėtų būti laikomos pagrindu įtraukti prieinamumo teisę į pagrindines žmogaus teisių sutartis.

3. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo garantuoja kiekvieno žmogaus teisę užimti bet kokią vietą ar naudotis visomis visuomeninėmis paslaugomis, pavyzdžiui, transportu, viešbučiais, restoranais, kavinėmis, teatrais ir parkais (5 straipsnio f punktas). Taigi, tarptautinėje žmogaus teisių teisinėje sistemoje sukurtas precedentas, kai prieinamumo teisė laikoma teise *per se*. Reikia pripažinti, kad kliūtys įvairių rasinių ar etninių grupių nariams laisvai patekti į vietas ar naudotis visuomeninėmis paslaugomis kilo dėl nepalankaus požiūrio ir pasirengimo naudoti jėgą siekiant neleisti patekti į erdves, kurios fiziškai yra prieinamos. Tačiau neįgalieji susiduria su techninėmis ir aplinkos – dažniausiai žmogaus sukurtos aplinkos – kliūtimis, pavyzdžiui, laiptais prie įėjimo į pastatus, liftų nebuvimu daugiaaukščiuose pastatuose ir informacijos prieinama forma trūkumu. Užstatyta aplinka visada susijusi su socialine ir kultūrine plėtra bei tradicijomis, todėl užstatytą aplinką visiškai valdo visuomenė. Tokios dirbtinės kliūtys dažnai kyla dėl informacijos trūkumo ir techninės patirties bei žinių stokos, o ne sąmoningo noro neleisti neįgaliesiems patekti į vietas ar naudotis visuomeninėmis paslaugomis. Siekiant įgyvendinti geresnio prieinamumo užtikrinimo neįgaliesiems politiką, būtina pakeisti požiūrį į neįgaliuosius ir kovoti su stigmatizavimu ir diskriminacija, pasitelkiant nuolatinį švietimą, informuotumo didinimą, kultūrines kampanijas ir komunikaciją.

4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo aiškiai įtvirtina prieinamumo teisę kaip priklausančią tarptautinei žmogaus teisių teisei. Prieinamumas turėtų būti laikomas su negalia susijusiu socialinio prieinamumo teisės aspekto patvirtinimu. Neįgaliųjų teisių konvencijoje prieinamumas minimas kaip vienas iš pagrindinių principų – būtina prielaida neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis veiksmingai naudotis pilietinėmis, politinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis

teisėmis. Prieinamumas turėtų būti vertinamas ne tik lygybės ir nediskriminavimo kontekste, bet ir kaip būdas investuoti į visuomenę, taip pat kaip neatsiejama tvaraus vystymosi darbotvarkės dalis.

5. Nors skirtingi žmonės ir organizacijos skirtingai supranta informacijos ir ryšių technologijų (IRT) reikšmę, visuotinai pripažįstama, kad IRT yra plati sąvoka, apimanti bet kurią informacinę ir ryšių įrenginį ar programą ir jos turinį. Toks apibrėžimas apima platų prieigos technologijų spektrą – radiją, televiziją, palydovinę įrangą, mobiliuosius telefonus, fiksuotąjį ryšį, kompiuterius, tinklo techninę ir programinę įrangą. IRT svarba slypi jų teikiamoje galimybėje naudotis plačiu paslaugų spektru, transformuoti esamas paslaugas ir didinti poreikį naudotis informacija ir žiniomis, ypač tokiose nepakankamai aptarnaujamose ir atskirtose grupėse kaip neįgalieji. Tarptautinių telekomunikacijų reglamentų (priimtų Dubajuje 2012 m.) 12 straipsnyje įtvirtinta teisė neįgaliesiems naudotis tarptautinių telekomunikacijų paslaugomis, atsižvelgiant į atitinkamas Tarptautinės telekomunikacijų sąjungos (ITU) rekomendacijas. Minėto straipsnio nuostatos galėtų būti naudojamos kaip pagrindas stiprinant valstybių, Konvencijos Šalių, nacionalines teises sistemas.

6. Savo bendrojoje pastaboje Nr. 5 (1994 m.) dėl neįgaliųjų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas priminė valstybių pareigą įgyvendinti Jungtinių Tautų Pavyzdines taisykles dėl galimybių lygybės neįgaliesiems asmenims.¹ Pavyzdinėse taisyklėse pabrėžiama fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių prieinamumo svarba siekiant sudaryti lygias galimybes neįgaliesiems. Sąvoka plėtojama 5 taisyklėje, kurioje fizinės aplinkos, taip pat informacijos ir ryšių prieinamumas laikomas valstybių veiksmų prioritetine sritimi. Prieinamumo svarba taip pat pabrėžiama Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto bendrojoje pastaboje Nr. 14 (2000 m.) dėl teisės į aukščiausio pasiekiamo lygio sveikatos priežiūrą (12 punktas). Savo bendrojoje pastaboje Nr. 9 (2006) dėl vaikų su negalia teisių Vaiko teisių komitetas pabrėžia, kad fizinis viešojo transporto ir kitų objektų, įskaitant valdžios institucijų pastatus, parduotuves ir rekreacinius objektus, nepasiekiamumas yra pagrindinis veiksnys marginalizuojant bei atskiriant neįgalius vaikus, kuris labai kenkia jų galimybėms naudotis paslaugomis, įskaitant sveikatą ir švietimą (39 punktas). Vaiko teisių komitetas dar kartą pakartojo prieinamumo svarbą savo bendrojoje pastaboje Nr. 17 (2013) dėl vaiko teisės į poilsį, laisvalaikį, dalyvauti žaidynėse, rekreacinėje veikloje, kultūriniam gyvenime ir menuose.

7. *Pasaulinės ataskaitos apie neįgalumą santraukoje*, kurią 2011 m. po didžiausių kada nors surengtų konsultacijų, aktyviai dalyvaujant daugybei negalios srities specialistų, paskelbė Pasaulinė sveikatos organizacija ir Pasaulio bankas, pabrėžiama, kad užstatyta aplinka, transporto sistemos ir informacija bei ryšiai dažnai neprieinami neįgaliesiems (10 p.). Dėl prieinamo transporto stokos neįgalieji neturi galimybių naudotis kai kuriomis pagrindinėmis savo teisėmis, pavyzdžiui, teise ieškoti darbo arba teise į sveikatos priežiūrą. Prieinamumo įstatymų įgyvendinimo lygis daugelyje šalių išlieka žemas, o neįgalieji dažnai negali naudotis teise į saviraiškos laisvę dėl informacijos ir ryšių neprieinamumo. Net tose šalyse, kuriose kurtiesiems teikiamos gestų kalbos vertimo paslaugos, kvalifikuotų vertėjų paprastai neužtenka šių paslaugų poreikiui patenkinti, o dėl to, kad vertėjai individualiai vyksta pas klientus, šios paslaugos tampa pernelyg brangios. Asmenys, turintys intelekto ir psichosocialinių sutrikimų, taip pat neregintys ir kurti asmenys susiduria su informacijos ir ryšių prieinamumo kliūtimis, nes informacija nėra pateikiama aiškiai perskaitoma forma ir trūksta patobulintų bei alternatyvių bendravimo būdų. Jie taip pat susiduria su kliūtimis naudodamiesi paslaugomis dėl išankstinio šias paslaugas teikiančių darbuotojų nusistatymo ir nepakankamos jų kvalifikacijos.

8. *Televizijos prieinamumo ataskaitoje*, kurią 2011 m. paskelbė Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga, bendradarbiaudama su Pasauline iniciatyva įtraukiosiems informacijos ir ryšių technologijoms skatinti, pažymima, kad net vienas milijardas asmenų, turinčių kokią nors negalios formą, negali susipažinti su audiovizualiniu televizijos turiniu. To priežastys – turinio, informacijos ir (arba) įrenginių, reikalingų norint naudotis šiomis paslaugomis, neprieinamumas.

9. Tradicinė IRT bendruomenė pripažįsta prieinamumą nuo Pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimo informacinės visuomenės klausimais pirmojo etapo, vykusio Ženevoje 2003 m. Neįgaliųjų bendruomenės pasiūlyta sąvoka buvo įtraukta į Aukščiausiojo lygio susitikimo priimtą Principų deklaraciją, kurios 25 punkte teigiama, kad „pasaulinių žinių apie plėtrą dalijimąsi ir stiprinimą galima dar paskatinti pašalinant lygiateisio informacijos prieinamumo kliūtis, siekiant vykdyti ekonominę, socialinę, politinę, sveikatos, kultūrinę, edukacinę ir mokslinę veiklą, ir palengvinant prieigą prie viešųjų sričių informacijos, įskaitant universalų dizainą ir naudojimąsi pagalbinėmis technologijomis“.²

¹ Generalinės Asamblėjos rezoliucija 48/96, priedas.

² Žr. „Principų deklaracija. Informacinės visuomenės kūrimas: pasaulinis iššūkis naujajame tūkstantmetyje“, patvirtintą Pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimo informacinės visuomenės klausimais pirmajame etape, vykusiam Ženevoje 2003 m. (WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E), 25 punktą.

10. Prieš rengdamas šią bendrąją pastabą, Neįgaliųjų teisių komitetas svarstė prieinamumo klausimą kaip vieną svarbiausių klausimų kiekviename iš 10 interaktyvių dialogų su valstybėmis, Konvencijos Šalimis, nagrinėjant jų pirmines ataskaitas. Visose baigiamosiose pastabose, susijusiose su šiomis ataskaitomis, pateikiamos rekomendacijos dėl prieinamumo. Vienas bendras sunkumas – tai tinkamo kontrolės mechanizmo, užtikrinančio prieinamumo standartų ir atitinkamų teisės aktų įgyvendinimą praktikoje, nebuvimas. Kai kuriose valstybėse, Konvencijos Šalyse, kontrolė buvo priskirta vietos valdžios institucijoms, kurioms trūko techninių žinių, žmoniškųjų ir materialiujų išteklių, kad užtikrintų veiksmingą įgyvendinimą. Kitas bendras sunkumas – atitinkamos suinteresuotosios šalys nebuvo tinkamai apmokytos, o neįgalieji ir jiems atstovaujanti organizacija buvo nepakankamai įtraukti į procesus, užtikrinančius fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių prieinamumą.

11. Neįgaliųjų teisių komitetas taip pat nagrinėjo prieinamumo klausimą savo sprendimų praktikoje. Byloje *Nyusti ir Takács prieš Vengriją* (komunikatas Nr. 1/2010, 2013 m. balandžio 16 d. priimtos nuomonės) Komitetas išreiškė nuomonę, kad visos visuomenei teikiamos paslaugos privalo būti prieinamos pagal Neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnio nuostatas. Valstybė, Konvencijos Šalis, buvo paraginta užtikrinti, kad aklieji galėtų naudotis bankomatais. Komitetas *inter alia* rekomendavo, kad valstybė, Konvencijos Šalis, nustatytų „būtiniausias standartus dėl privačių finansinių institucijų regos ir kitų sutrikimų turintiems asmenims teikiamų bankinių paslaugų prieinamumo; ... sukurtų teisės aktų sistemą su nustatytais konkrečiomis, įvykdymomis, apibrėžto laikotarpio gairėmis, kaip kontroliuoti ir vertinti privačių finansinių institucijų pamažu vykdomą jų teikiamų anksčiau neprieinamų bankinių paslaugų keitimą ir pritaikymą į prieinamas paslaugas; ... ir užtikrintų, kad visi naujai įsigijami bankomatai ir kitos bankinės paslaugos būtų visiškai prieinamos neįgaliesiems“ (10.2 dalies a punktas).

12. Atsižvelgdamas į šiuos precedencus ir faktą, kad prieinamumas iš tiesų yra būtina prielaida neįgaliesiems visapusiškai ir lygiateisiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir veiksmingai naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, Komitetas, laikydamasis savo darbo tvarkos taisyklių ir įtvirtintos pagal sutartis įsteigtų žmogaus teisių apsaugos institucijų praktikos, mano, kad reikia priimti bendrąją pastabą dėl Konvencijos 9 straipsnio (Prieinamumas).

II. Normatyvinis turinys

13. Neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnyje nustatyta, kad „valstybės, Konvencijos Šalys, siekdamos, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse“. Svarbu, kad prieinamumo klausimas būtų sprendžiamas visais aspektais, apimant fizinę aplinką, transportą, informaciją ir ryšius, taip pat paslaugas. Subjektų, valdančių pastatus, transporto infrastruktūrą, transporto priemones, informaciją ir ryšius, taip pat paslaugas, juridinio asmens statusas ir viešasis ar privatus pobūdis nebeakcentuojami. Visuomenei tiekiamos prekės, produktai ir teikiamos paslaugos turi būti prieinamos visiems, neatsižvelgiant į tai, ar juos / jas valdo ir (arba) tiekia / teikia valstybės institucija ar privati įmonė. Neįgalieji turėtų turėti vienodas galimybes naudotis visomis visuomenei tiekiamomis prekėmis, produktais ir teikiamomis paslaugomis taip, kad būtų užtikrintos veiksmingos bei vienodos galimybės ir gerbiamas jų orumas. Toks požiūris kyla iš draudimo diskriminuoti; prieinamumo galimybių neužtikrinimas turėtų būti laikomas diskriminacija, nesvarbu, ar kaltininkas yra viešasis ar privatus subjektas. Prieinamumas turėtų būti užtikrintas visiems neįgaliesiems, nepaisant negalios pobūdžio, neišskiriant jų jokiais pagrindais – rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitų įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, turto, gimimo ar kitokios padėties, teisinės ar socialinės padėties, ar amžiaus. Sprendžiant prieinamumo klausimą reikėtų ypač atsižvelgti į neįgaliųjų lyties ir amžiaus aspektus.

14. Konvencijos 9 straipsnyje aiškiai įtvirtintas prieinamumas kaip prielaida neįgaliesiems gyventi savarankiškai, visapusiškai ir lygiateisiškai dalyvauti visuomenės gyvenime ir lygiai su kitais asmenimis neribotai naudotis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis. 9 straipsnio nuostatos kyla iš esamų žmogaus teisių sutarčių, pavyzdžiui, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 25 straipsnio c punkto dėl galimybės bendromis lygybės sąlygomis stoti į savo šalies valstybės tarnybą ir Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 5 straipsnio f punkto dėl teisės užimti bet kokią vietą ar naudotis visuomeninėmis paslaugomis. Kai buvo priimtos minėtos dvi svarbios žmogaus teisių sutartys, dar nebuvo interneto, kuris stipriai pakeitė pasaulį. Neįgaliųjų teisių konvencija yra pirmoji XXI a. tarptautinė žmogaus teisių konvencija, kurioje kalbama apie IRT prieinamumą; šiuo atžvilgiu joje nesukuriamos naujos neįgaliųjų teisės. Be to, per pastaruosius dešimtmečius lygybės sąvoka tarptautinėje teisėje kito nuo formalios iki tikrosios lygybės, ir tai turėjo įtakos valstybių, Konvencijos Šalių, pareigoms. Valstybių įsipareigojimas užtikrinti prieinamumą yra esminis naujosios pareigos

gerbti, saugoti ir įgyvendinti lygybės teisės elementas. Todėl prieinamumas turėtų būti svarstomas prieigos teisės kontekste konkrečiu negalios aspektu. Prieigos teisė neįgaliesiems užtikrinama griežtai įgyvendinant prieinamumo standartus. Kliūtys naudotis esamais visuomenei skirtais objektais, priemonėmis, prekėmis ir paslaugomis turi būti pamažu šalinamos, vykdant sistemingą ir – kas svarbiau – nuoseklią kontrolę, siekiant užtikrinti visišką prieinamumą.

15. Griežtas universalus dizaino taikymas visoms naujoms prekėms, produktams, priemonėms, technologijoms ir paslaugoms turėtų užtikrinti visišką, vienodą ir neribotą prieinamumą visiems potencialiems klientams, įskaitant neįgaliuosius, visiškai atsižvelgiant į jų prigimtinių orumą ir įvairovę. Jis turėtų padėti sukurti galimybę asmeniui neribojamam judėti iš vienos erdvės į kitą, taip pat judėti konkrečioje erdvėje be jokių kliūčių. Neįgalieji ir kiti naudotojai turėtų galėti judėti gatvėse be kliūčių, patekti į prieinamas žemagrindes transporto priemones, naudotis informacija ir ryšiais, patekti į universaliai suprojektuotus pastatus ir judėti juose, jei reikia, naudojantis techninėmis priemonėmis ir pagalbinkais. Universalus dizaino taikymas automatiškai nepanaikina poreikio naudotis techninėmis priemonėmis. Jo taikymas statant pastatą jau pradiniam etape padeda labai sumažinti statybos kainą: darant pastatą prieinamą nuo pat pradžių daugeliu atvejų bendra statybos kaina visiškai nepadidėja arba kai kuriais atvejais padidėja minimaliai. Kita vertus, siekiant padaryti pastatą prieinamą vėliau kai kuriais atvejais labai išauga pritaikymo kaina, ypač tam tikrų istorinių pastatų atveju. Nors ekonomiškiau universalų dizainą taikyti pačioje pradžioje, galimos vėlesnio kliūčių pašalinimo išlaidos negali būti laikomos priežastimi nevykdyti įsipareigojimo pamažu šalinti prieinamumo kliūtis. Informacijos ir ryšių, įskaitant IRT, prieinamumo taip pat turėtų būti siekiama nuo pradžių, nes vėlesnis interneto ir IRT pritaikymas gali padidinti išlaidas. Todėl daug ekonomiškiau ankstyvuose projektavimo ir gamybos etapuose diegti privalomas IRT prieinamumo funkcijas.

16. Universalus dizaino taikymas visuomenę daro prieinamą visiems asmenims – ne tik neįgaliesiems. Svarbu paminėti, kad 9 straipsnyje aiškiai nustatyta valstybių, Konvencijos Šalių, pareiga užtikrinti prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Duomenys rodo, kad prieinamumas didesniuose miestuose paprastai yra geresnis nei atokiose, mažiau išsivysčiusiose kaimo vietovėse, nors intensyvi urbanizacija tankiai apgyvendintuose ir judriuose miestuose kartais gali sukurti papildomų naujų prieinamumo kliūčių neįgaliesiems, ypač užstatytos aplinkos, transporto ir paslaugų, taip pat sudėtingesnių informacijos ir ryšių paslaugų, atžvilgiu. Tiek miesto, tiek kaimo vietovėse neįgaliesiems turi būti užtikrintas fizinės aplinkos gamtinių ir paveldo objektų, į kuriuos gali patekti ir kuriais gali mėgautis visuomenė, prieinamumas.

17. 9 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad valstybės, Konvencijos Šalys, nustatytų ir pašalintų prieinamumo kliūtis ir trukdžius, *inter alia* susijusius su:

(a) pastatais, keliais, transporto priemonėmis ir kitokiais vidaus ir lauko objektais, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas;

(b) informacija, ryšiais ir kitokiomis tarnybomis, įskaitant elektronines ir avarines tarnybas.

Pirmiau paminėti kitokie vidaus ir lauko objektai turėtų apimti teisėsaugos institucijas, teismus, kalėjimus, socialines institucijas, vietas, skirtas socialiniam bendravimui, rekreacijai, kultūrinėms, religinėms, politinėms ir sporto veikloms, taip pat prekybos vietas. Kitokios tarnybos turėtų apimti pašto, bankų, telekomunikacijos ir informacijos tarnybas.

18. 9 straipsnio 2 dalyje nustatytos priemonės, kurių turi imtis valstybės, Konvencijos Šalys, kad būtų rengiami ir skleidžiami visuomenei prieinamų objektų ar jai teikiamų paslaugų prieinamumo būtiniausi nacionaliniai standartai ir kontroliuojama, kaip jie įgyvendinami. Šie standartai turi atitikti kitų valstybių, Konvencijos Šalių, standartus, kad būtų užtikrinta jų sąveika laisvo judėjimo aspektu, pripažįstant neįgaliųjų judėjimo laisvę ir pilietybę (18 straipsnis). Valstybės, Konvencijos Šalys, taip pat turi imtis priemonių, užtikrinančių, kad privačios įmonės, siūlančios visuomenei prieinamus objektus ar jai teikiamas paslaugas, atsižvelgtų į visus neįgaliųjų prieinamumo aspektus (9 straipsnio 2 dalies b punktas).

19. Kadangi prieinamumo trūkumas dažnai kyla iš nepakankamo informuotumo ir techninės patirties bei žinių stokos, 9 straipsnyje nustatyta pareiga valstybėms, Konvencijos Šalims, apmokyti suinteresuotus asmenis prieinamumo sunkumų, su kuriais susiduria neįgalieji, klausimais (2 dalies c punktas). 9 straipsnyje nebandoma išvardyti atitinkamų suinteresuotų asmenų; į bet kokią išsamų sąrašą reikėtų įtraukti institucijas, kurios išduoda statybos leidimus, transliuotojų tarybas, IRT licencijas, inžinierius, projektuotojus, architektus, miestų planuotojus, transporto institucijas, paslaugų teikėjus, akademinės bendruomenės narius, neįgaliuosius ir jų organizacijas. Apmokomi turėtų būti ne tik prekių, paslaugų ir produktų kūrėjai, bet ir jų gamintojai. Be to, vis daugiau tiesiogiai įtraukiant neįgaliuosius į produktų kūrimą, bus geriau suprantami esami poreikiai ir didinamas prieinamumo testų veiksmingumas. Galiausiai, būtent statybos aikštelėje dirbantys asmenys daro pastatą prieinamą arba ne. Svarbu įgyvendinti informavimo ir kontrolės sistemas visoms šioms grupėms, siekiant užtikrinti prieinamumo standartų taikymą praktikoje.

20. Kai kuriems neįgaliesiems gali būti sudėtinga judėti ir orientuotis pastatuose ir kituose visuomenei prieinamuose objektuose, jei nėra tinkamų ženklų, prieinamos informacijos ir ryšių ar pagalbos paslaugų. 9 straipsnio 2 dalies d ir e punktuose nustatyta, kad pastatuose ir kituose visuomenei prieinamuose objektuose būtų įrengti ženklai Brailio raštu ir kitomis aiškiai perskaitomomis ir suprantamomis formomis ir kad būtų suteikta galimybė pasinaudoti įvairių pagalbininkų ir tarpininkų paslaugomis, įskaitant gidus, skaitovus ir profesionalius gestų kalbos vertėjus, kad neįgaliesiems būtų sudarytos sąlygos patekti į pastatus ir kitus visuomenei prieinamus objektus. Be tokių ženklų, prieinamos informacijos ir ryšių bei pagalbos paslaugų orientuotis ir judėti pastatuose gali tapti neįmanoma daugeliui neįgaliųjų, ypač turintiems kognityvinio nuovargio sindromą.

21. Neužtikrinus informacijos ir ryšių prieinamumo, neįgalieji gali labai menkai ar apribotai naudotis minties ir saviraiškos laisve, taip pat daugeliu kitų pagrindinių teisių ir laisvių. Konvencijos 9 straipsnio 2 dalies f ir g punktuose nustatyta, kad valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų suteikti galimybę pasinaudoti įvairių pagalbininkų ir tarpininkų paslaugomis, įskaitant gidus, skaitovus ir profesionalius gestų kalbos vertėjus (2 dalies e punktas), skatinti kitokias atitinkamas pagalbos ir paramos neįgaliesiems formas, kad užtikrintų jiems galimybę gauti informaciją, ir skatinti naujų informacijos ir ryšių technologijų ir sistemų, taip pat ir interneto, prieinamumą neįgaliesiems, taikant privalomus prieinamumo standartus. Informacija ir ryšiai turėtų būti prieinami aiškiai perskaitoma forma, patobulintais ir alternatyviais būdais bei metodais tiems neįgaliesiems, kurie naudojami tokiomis formomis, būdais bei metodais.

22. Siekiant, kad neįgalieji visapusiškai ir lygiateisiškai dalyvautų visuomenės gyvenime, gali būti naudojamos naujos technologijos, tačiau jos turi būti sukurtos ir pagamintos taip, kad būtų užtikrintas jų prieinamumas. Naujos investicijos, tyrimai ir gamyba turėtų padėti šalinti nelygybę, o ne kurti naujas kliūtis. 9 straipsnio 2 dalies h punkte valstybės, Konvencijos Šalys, raginamos ankstyvuju etapu skatinti prieinamų informacijos ir ryšių technologijų ir sistemų projektavimą, kūrimą, gamybą ir platinimą, kad šios technologijos taptų prieinomis už mažiausią įmanomą kainą. Klausos stiprinimo sistemų, įskaitant aplinkos pagalbines sistemas naudojančius klausos aparatus ir indukcinės kilpas, naudojimas ir pritaikyti liftai, kad neįgalieji jais galėtų naudotis pastatų evakuacijos atveju, – tai tik keletas prieinamumo gerinimo naudojantis technologinėmis naujovėmis pavyzdžių.

23. Kadangi prieinamumas yra neįgaliųjų gyvenimo savarankiškai, kaip nustatyta Konvencijos 19 straipsnyje, ir visapusiško bei lygiateisiško dalyvavimo visuomenės gyvenime prielaida, atsisakymas pritaikyti sąlygas naudotis fizine aplinka, transportu, informacijos ir ryšių technologijomis, taip pat visuomenei prieinamais objektais ir paslaugomis turėtų būti laikomas diskriminacija. Pagrindinis bendras įsipareigojimas visoms valstybėms, Konvencijos Šalims, yra imtis „visų atitinkamų priemonių, įskaitant įstatymų leidybos priemones, kad būtų pakeisti ar panaikinti galiojantys įstatymai, kiti teisės aktai, papročiai ir praktika, diskriminuojantys neįgaliuosius“ (4 straipsnio 1 dalies b punktas). „Valstybės, Konvencijos Šalys, draudžia bet kokią diskriminavimą dėl neįgalumo ir garantuoja neįgaliesiems vienodą ir veiksmingą teisinę apsaugą nuo diskriminavimo dėl bet kokios priežasties“ (5 straipsnio 2 dalis). „Siekdamos skatinti lygybę ir pašalinti diskriminaciją, valstybės, Konvencijos Šalys, imasi visų atitinkamų veiksmų, kad užtikrintų tinkamą sąlygų pritaikymą“ (5 straipsnio 3 dalis).

24. Reikėtų aiškiai atskirti įsipareigojimą užtikrinti visų naujai suprojektuotų, pastatytų ar pagamintų objektų, infrastruktūros, prekių ir paslaugų prieinamumą nuo įsipareigojimo pašalinti kliūtis ir užtikrinti esamos fizinės aplinkos ir transporto, informacijos ir ryšių, taip pat visuomeninių paslaugų prieinamumą. Dar vienas valstybių, Konvencijos Šalių, įsipareigojimas yra „imtis arba skatinti imtis mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos universalus dizaino prekių, paslaugų, įrangos ir priemonių, apibrėžtų šios Konvencijos 2 straipsnyje, srityje, kurių pritaikymui specialiesiems neįgaliųjų poreikiams būtų būtinas mažiausias įmanomas pritaikymas mažiausiomis sąnaudomis, skatinti tokių prekių, paslaugų, įrangos ir priemonių prieinamumą ir naudojimą, taip pat remti universalus dizaino idėjų rengiant standartus ir gaires“ (4 straipsnio 1 dalies f punktas). Visi nauji objektai, infrastruktūra, priemonės, prekės, produktai ir paslaugos turi būti sukurti taip, kad būtų visiškai prieinami neįgaliesiems, laikantis universalus dizaino principų. Valstybės, Konvencijos Šalys, yra įsipareigojusios užtikrinti esamos fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, taip pat visuomenei teikiamų paslaugų prieinamumą neįgaliesiems. Tačiau, kadangi šis įsipareigojimas įgyvendinamas pamažu, valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų nustatyti aiškius esamų kliūčių pašalinimo terminus ir skirti tinkamus išteklius. Be to, valstybės, Konvencijos Šalys turėtų aiškiai nustatyti įvairių institucijų (įskaitant regionines ir vietos institucijas) ir subjektų (įskaitant privačius subjektus) funkcijas, kurios turėtų būti vykdomos, siekiant užtikrinti prieinamumą. Valstybės, Konvencijos Šalys, taip pat turėtų nustatyti veiksmingus kontrolės mechanizmus, užtikrinančius prieinamumą ir sankcijų, taikomų neįgyvendinus prieinamumo standartų, kontrolę.

25. Prieinamumas siejamas su grupėmis, o tinkamas sąlygų pritaikymas – su pavieniais asmenimis. Tai reiškia, kad pareiga užtikrinti prieinamumą yra *ex ante* pareiga. Todėl valstybės, Konvencijos Šalys, turi pareigą užtikrinti prieinamumą prieš gaudamos pavienio asmens prašymą patekti į tam tikrą vietą ar naudotis tam tikra paslauga. Valstybės, Konvencijos Šalys, turi nustatyti prieinamumo standartus, kurie turi būti priimti pasitarus su neįgaliųjų

organizacijomis, ir nustatyti atskirus standartus paslaugų teikėjams, statytojams ir kitoms susijusioms suinteresuotosioms šalims. Prieinamumo standartai turi būti išsamūs ir standartizuoti. Retų sutrikimų, į kuriuos nebuvo atsižvelgta rengiant prieinamumo standartus, turinčių asmenų ar asmenų, kurie nesinaudoja prieinamumą užtikrinančiais būdais, metodais ar priemonėmis (pvz., neskaito Brailio raštu), atveju prieinamumo standartų taikymo gali neužtekti prieinamumui užtikrinti. Tokiais atvejais gali būti pasitelkiamas tinkamas sąlygų pritaikymas. Vadovaujantis Konvencija, valstybėms, Konvencijos Šalims, neleidžiama naudoti taupymo priemonių pateisinant vengimą pamažu užtikrinti prieinamumą neįgaliesiems. Įsipareigojimas įgyvendinti prieinamumą yra *besąlygiškas*, t. y. subjektas, įsipareigojęs užtikrinti prieinamumą ir to nepadaręs, negali teisintis prieinamumo neįgaliesiems užtikrinimo našta. Priešingai, pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas galioja tik tuo atveju, jei jos vykdymas subjektui nesudaro nepagrįstos naštos.

26. Pareiga tinkamai pritaikyti sąlygas yra *ex nunc* pareiga, o tai reiškia, kad ji vykdytina nuo to momento, kai tų sąlygų reikia sutrikimų turinčiam asmeniui konkrečioje situacijoje, pavyzdžiui, darbovietėje ar mokykloje, kad jis ar ji galėtų naudotis savo teisėmis lygiai su kitais asmenimis konkrečiomis aplinkybėmis. Šiuo atveju prieinamumo standartai gali būti rodiklis, tačiau jie nebūtinai turi būti laikomi privalomais. Tinkamas sąlygų pritaikymas gali būti naudojamas kaip priemonė užtikrinti prieinamumą neįgaliam asmeniui konkrečioje situacijoje. Tinkamai pritaikant sąlygas siekiama individualaus teisingumo, nes užtikrinamas nediskriminavimas ar lygybė, atsižvelgiant į asmens orumą, savarankiškumą ir pasirinkimus. Taigi, asmuo, turintis retą sutrikimą, gali paprašyti tinkamai pritaikyti sąlygas, kurių neapima jokie prieinamumo standartai.

III. Valstybių, Konvencijos Šalių, įsipareigojimai

27. Nors fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių bei visuomenei teikiamų paslaugų prieinamumo užtikrinimas dažnai yra prielaida neįgaliesiems veiksmingai naudotis įvairiomis pilietinėmis ir politinėmis teisėmis, valstybės, Konvencijos Šalys, gali užtikrinti prieinamumą, pamažu įgyvendindamos reikiamus pakeitimus, taip pat pasitelkdamos tarptautinį bendradarbiavimą. Situacijos analizė siekiant nustatyti kliūtis ir trukdžius, kuriuos reikia pašalinti, gali būti veiksmingai atlikta trumpuoju ar vidutinės trukmės laikotarpiu. Kliūtys turėtų būti šalinamos nuolatos ir sistemingai, pamažu, tačiau pastoviai.

28. Valstybės, Konvencijos Šalys, yra įsipareigojusios priimti ir paskelbti nacionalinius prieinamumo standartus bei vykdyti jų įgyvendinimo kontrolę. Jei nėra priimtų atitinkamų teisės aktų, pirmasis žingsnis būtų patvirtinti tinkamą teisinį pagrindą. Valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų išsamiai peržiūrėti prieinamumą reglamentuojančius įstatymus, kad nustatytų, kontroliuotų ir spręstų teisės aktų ir įgyvendinimo spragas. Įstatymai dėl neįgalumo dažnai neįtraukia IRT į prieinamumo apibrėžtį, o neįgaliųjų teisių įstatymuose, susijusiuose su nediskriminuojančiu prieinamumu tokiose srityse kaip pirkimai, užimtumas ir švietimas, dažnai neįtraukiamas IRT ir daugelio šiuolaikinei visuomenei svarbių informacijos ir ryšių technologijomis siūlomų prekių bei paslaugų prieinamumas. Svarbu šių įstatymų bei teisės aktų peržiūrą ir priėmimą vykdyti glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliaisiais ir jiems atstovaujančiomis organizacijomis (4 straipsnio 3 dalis), taip pat su kitomis susijusiomis suinteresuotosiomis šalimis, įskaitant akademinės bendruomenės narius ir architektų, miestų planuotojų, inžinierių ir projektuotojų ekspertų asociacijas. Teisės aktai turėtų taikyti universalų dizaino principą ir juo remtis, kaip nustatyta Konvencijoje (4 straipsnio 1 dalies f punktas). Juose turėtų būti įtvirtintas privalomas prieinamumo standartų ir standartų netaikantiems asmenims skiriamų sankcijų, įskaitant baudas, taikymas.

29. Naudinga integruoti prieinamumo standartus, nustatančius įvairias sritis, kurios turi būti prieinamos, pavyzdžiui, fizinę aplinką statybos ir planavimo įstatymuose, transportą įstatymuose dėl viešojo oro, geležinkelių, kelių ir vandens transporto, informaciją ir ryšius, taip pat visuomenei teikiamas paslaugas. Tačiau prieinamumas turėtų būti įtrauktas į bendruosius ir specialiuosius įstatymus dėl lygių galimybių, lygybės ir dalyvavimo draudimo diskriminuoti dėl neįgalumo kontekste. Atsisakymas užtikrinti prieinamumą turėtų būti aiškiai apibrėžtas kaip draudžiama diskriminacija. Neįgalieji, kuriems atsisakyta užtikrinti fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių ar visuomenei teikiamų paslaugų prieinamumą, turėtų turėti prieinamas veiksmingas teisių gynimo priemones. Nustatydamos prieinamumo standartus, valstybės, Konvencijos Šalys, turi atsižvelgti į neįgaliųjų įvairovę ir užtikrinti prieinamumą bet kokios lyties, amžiaus ir bet kokią negalią turintiems asmenims. Atsižvelgiant į neįgaliųjų įvairovę, reikia pripažinti, kad kai kuriems neįgaliesiems reikia žmonių ar gyvūnų pagalbos, kad jiems būtų užtikrintas visapusiškas prieinamumas (pvz., asmeninės pagalbos, gestų kalbos vertimo, lytimosios gestų kalbos vertimo ar šunų vedlių paslaugos). Pavyzdžiui, turi būti nustatyta, kad draudimas šunims vedliams patekti į konkrečius pastatus ar atviras erdves laikomas draudžiama diskriminacija dėl neįgalumo.

30. Reikia nustatyti būtiniausius standartus dėl įvairių paslaugų, kurias skirtingus sutrikimus turintiems asmenims teikia valstybinės ir privačios įmonės, prieinamumo. Orientacinės priemonės, pavyzdžiui, ITU-T rekomendacija

„Telekomunikacijų prieinamumo kontrolinis sąrašas standartizavimo veiklai“ (2006 m.) ir Telekomunikacijų prieinamumo gairės senyviems žmonėms ir neįgaliesiems (ITU-T rekomendacija F.790), turėtų būti integruojamos kaskart rengiant naują su IRT susijusį standartą. Taip būtų galima įtraukti universalaus dizaino principą rengiant standartus. Valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų nustatyti teisinį pagrindą su konkrečiomis, įgyvendinamomis ir apibrėžto laikotarpio gairėmis, kaip kontroliuoti ir vertinti privačių subjektų vykdomą palaiptą anksčiau neprieinamų paslaugų keitimą ir pritaikymą į prieinamas paslaugas. Valstybės, Konvencijos Šalys, taip pat turėtų užtikrinti, kad visos naujai įsigytos prekės ir paslaugos būtų visiškai prieinamos neįgaliesiems asmenims. Remiantis Konvencijos 4 straipsnio 3 dalies nuostata, būtinausi standartai turi būti rengiami glaudžiai bendradarbiaujant su neįgaliaisiais ir jiems atstovaujančiomis organizacijomis. Standartai taip pat gali būti rengiami bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis, Konvencijos Šalimis, ir tarptautinėmis organizacijomis bei agentūromis, vadovaujantis Konvencijos 32 straipsniu. Valstybės, Konvencijos Šalys, raginamos dalyvauti Telekomunikacijų sąjungos radijo komunikacijos, standartizacijos ir plėtros sektorių tyrimų grupėse, kurios aktyviai dirba integruodamos prieinamumą į rengiamus tarptautinius telekomunikacijų ir IRT standartus ir informuodamos pramonės sektorių ir vyriausybes apie poreikį didinti IRT prieinamumą neįgaliesiems. Toks bendradarbiavimas gali praversti rengiant ir remiant tarptautinius standartus, kurie prisideda prie prekių ir paslaugų sąveikos. Su ryšiais susijusių paslaugų srityje valstybės, Konvencijos Šalys, turi užtikrinti bent minimalią paslaugų kokybę, ypač kalbant apie santykinai naujas paslaugų rūšis, pavyzdžiui, asmeninę pagalbą, gestų kalbos vertimą ir lytumuosius ženklus, siekiant jų standartizavimo.

31. Peržiūredamos prieinamumo teisės aktus, valstybės, Konvencijos Šalys, turi apsvarstyti ir, jei reikia, pakeisti įstatymus, siekdamos uždrausti diskriminaciją dėl neįgalumo. Draudžiama diskriminacija dėl neįgalumo turėtų būti laikomos bent jau šios situacijos, kuriose neužtikrintas prieinamumas neleidžia neįgaliesiems pasinaudoti visuomenei teikiama paslauga ar prieinamu objektu:

(a) kai paslauga ar objektas sukurti jau įdiegtus atitinkamus prieinamumo standartus;

(b) kai tinkamai pritaikius sąlygas buvo galima užtikrinti galimybę naudotis objektu ar paslauga (po to, kai jie buvo sukurti).

32. Peržiūredamos savo prieinamumo teisės aktus, valstybės, Konvencijos Šalys, taip pat turi apsvarstyti savo viešųjų pirkimų įstatymus, kad užtikrintų prieinamumo reikalavimų integravimą į viešųjų pirkimų procedūras. Nepriimtina naudoti valstybės lėšas nelygybei, kuri neišvengiamai kyla iš neprieinamų paslaugų ar infrastruktūros, kurti ar išlaikyti. Viešuosius pirkimus reikėtų pasitelkti įgyvendinant pozityvius veiksmus, laikantis Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies nuostatų, siekiant užtikrinti prieinamumą ir faktinę neįgalųjų lygybę.

33. Valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų priimti veiksmų planus ir strategijas, nustatančias esamas prieinamumo kliūtis, konkrečius veiksmų atlikimo terminus ir kliūtims pašalinti reikalingus žmogiškuosius ir materialiuosius išteklius. Priėmus tokius veiksmų planus ir strategijas, jie turėtų būti griežtai vykdomi. Valstybės, Konvencijos Šalys, taip pat turėtų stiprinti savo kontrolės mechanizmus, siekdamos užtikrinti prieinamumą, ir toliau skirti pakankamai lėšų prieinamumo kliūtims pašalinti ir kontrolę vykdančioms darbuotojams apmokyti. Kadangi prieinamumo standartai dažnai įgyvendinami vietos lygiu, ypač svarbu nuolat stiprinti vietos valdžios institucijų, atsakingų už standartų įgyvendinimo kontrolę, gebėjimus. Valstybės, Konvencijos Šalys, turi įsipareigojimą sukurti veiksmingą kontrolės sistemą ir įsteigti veiksmingus kontrolės organus, turinčius tinkamą gebėjimus ir atitinkamus įgaliojimus užtikrinti, kad planai, strategijos ir standartizacija būtų įdiegti ir įgyvendinti.

IV. Ryšys su kitais Konvencijos straipsniais

34. Į valstybių, Konvencijos Šalių, pareigą užtikrinti fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, taip pat visuomenei teikiamų paslaugų prieinamumą neįgaliesiems reikėtų žiūrėti iš lygybės ir nediskriminavimo perspektyvos. Atsisakymas suteikti galimybę naudotis fizine aplinka, transportu, informacija ir ryšiais bei visuomeninei teikiamomis paslaugomis yra diskriminacija dėl neįgalumo, draudžiama pagal Konvencijos 5 straipsnį. Į prieinamumo užtikrinimą *pro futuro* reikėtų žiūrėti bendrojo įsipareigojimo kurti universalaus dizaino prekes, paslaugas, įrangą ir priemones, įgyvendinimo kontekste (4 straipsnio 1 dalies f punktą).

35. Visuomenės švietimas yra viena iš veiksmingo Neįgalųjų teisių konvencijos įgyvendinimo prielaidų. Kadangi prieinamumas dažnai traktuojamas siaurai kaip užstatytos aplinkos prieinamumas (kuris yra svarbus, tačiau tai tik vienas iš prieinamumo neįgaliesiems aspektų), valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų dėti sistemingas ir nuolatinės pastangas informuodamos visas susijusias suinteresuotąsias šalis apie prieinamumą. Reikėtų svarstyti visa apimančią prieinamumo pobūdį – t. y. galimybę naudotis fizine aplinka, transportu, informacija ir ryšiais, taip pat paslaugomis. Šviečiant visuomenę taip pat reikėtų pabrėžti, kad pareiga vykdyti prieinamumo standartus vienodai taikoma viešajam ir privačiajam sektoriams. Reikėtų remti universalaus dizaino principo taikymą ir mintį, kad užtikrinti

prieinamumą ankstyvuju projektavimo ir statybos etapu yra ekonomiška. Didinti informuotumą reikėtų bendradarbiaujant su neįgaliaisiais, jiems atstovaujančiomis organizacijomis ir techniniais ekspertais. Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į gebėjimų stiprinimą taikant prieinamumo standartus ir vykdant jų įgyvendinimo kontrolę. Žiniasklaida ne tik turėtų atsižvelgti į savo programų ir paslaugų prieinamumą neįgaliesiems, bet ir aktyviai remti prieinamumą bei prisidėti prie visuomenės informavimo.

36. Visiško fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių bei visuomeninių paslaugų prieinamumo užtikrinimas yra išties būtina sąlyga norint veiksmingai naudotis daugeliu teisių, nustatytų Konvencijoje. Pavojingose situacijose, kilus stichinėms nelaimėms ar ginkluotiems konfliktams neįgaliesiems turi būti prieinamos pagalbos paslaugos, kitaip jų gyvybė nebus išgelbėta ir jų gerovė nebus apsaugota (11 straipsnis). Prieinamumas turėtų būti įtrauktas į atkūrimo po nelaimių veiksmų planus kaip prioritetas. Taigi, mažinant nelaimių pavojų reikėtų atsižvelgti į prieinamumo ir negalios aspektus.

37. Teisė į teisingumą nebus užtikrinama, jei pastatai, kuriuose įsikūrusios teisėsaugos įstaigos ir teismai, nebus fiziškai prieinami ar jei jų teikiamos paslaugos, informacija ir ryšiai nebus prieinami neįgaliesiems (13 straipsnis). Saugūs namai, pagalbines paslaugas ir procedūras turi būti prieinamos, siekiant veiksmingai ir prasmingai apsaugoti nuo smurto, prievartos ir išnaudojimo, nukreipto prieš neįgaliuosius, ypač moteris ir vaikus (16 straipsnis). Prieinama aplinka, transportas, informacija ir ryšiai bei paslaugos yra neįgaliųjų integracijos į vietos bendruomenės ir gyvenimo savarankiškai galimybės suteikimo (19 straipsnis) prielaida.

38. 9 ir 21 straipsniuose nagrinėjamas informacijos ir bendravimo aspektas. 21 straipsnyje nustatyta, kad valstybės, Konvencijos Šalys, „įimsi visų atitinkamų priemonių, skirtų užtikrinti, kad neįgalieji galėtų naudotis saviraiškos laisve ir laisve reikšti savo nuomonę, įskaitant laisvę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas lygiai su kitais asmenimis, visomis pasirinktomis bendravimo priemonėmis“. Toliau išsamiai aprašoma, kaip praktiškai galima užtikrinti informacijos ir bendravimo prieinamumą. Reikalaujama, kad valstybės, Konvencijos Šalys, „plačiau visuomenei skirtą informaciją teiktų neįgaliesiems prieinama forma ir technologijomis, kurios atitiktų skirtingą neįgalumo pobūdį“ (21 straipsnio a punktas). Be to, nustatyta „sudaryti sąlygas neįgaliesiems naudoti gestų kalbą, Brailio raštą, patobulintus ir alternatyvius bendravimo būdus, taip pat visas kitas neįgaliųjų pasirinktas prieinamas bendravimo priemones, būdus ir formas oficialiuose santykiuose“ (21 straipsnio b punktas). Privačios įmonės, teikiančios paslaugas visuomenei, įskaitant internetu teikiamas paslaugas, raginamos teikti informaciją ir paslaugas neįgaliesiems prieinomis ir tinkamomis formomis (21 straipsnio c punktas), o visuomenės informavimo priemonės, įskaitant informacijos internetu teikėjus, raginamos padaryti savo paslaugas prieinamas neįgaliesiems (21 straipsnio d punktas). 21 straipsnyje valstybės, Konvencijos Šalys, taip pat įpareigojamos pripažinti gestų kalbą ir skatinti jos vartojimą, kaip numatyta Konvencijos 24, 27, 29 ir 30 straipsniuose.

39. Jei nebus prieinamo transporto į mokyklas, prieinamų mokyklų pastatų ir prieinamos informacijos bei ryšių, neįgalieji neturės galimybės naudotis savo teise į švietimą (Konvencijos 24 straipsnis). Taigi, mokyklos turi būti prieinamos, kaip aiškiai nurodyta Konvencijos 9 straipsnio 1 dalies a punkte. Tačiau prieinami turi būti ne tik pastatai, bet ir visas įtraukaus švietimo procesas, visa informacija ir ryšiai, įskaitant aplinkos ar dažnio moduliavimo pagalbines sistemas, pagalbines paslaugas ir tinkamą sąlygų pritaikymą mokyklose. Siekiant gerinti prieinamumą, švietimas ir ugdymo programų turinys turėtų skatinti gestų kalbos, Brailio ir alternatyvaus rašto, patobulintų ir alternatyvių bendravimo ir orientavimo būdų, priemonių ir formų naudojimą, o švietimo procesas turėtų vykti taikant šiuos būdus, priemones ir formas (24 straipsnio 3 dalies a punktas), ypatingą dėmesį kreipiant atitinkamoms kalboms ir bendravimo būdams bei priemonėms, kuriuos naudoja aklieji, kurtieji arba neregintys ir kurti asmenys. Mokymo būdai ir priemonės turėtų būti prieinami ir naudojami prieinamoje aplinkoje. Visa neįgaliųjų mokinių aplinka turi būti suprojektuota taip, kad skatintų įtrauktį ir užtikrintą lygybę visame švietimo procese. Visišką Konvencijos 24 straipsnio įgyvendinimą reikėtų svarstyti kartu su kitais pagrindiniais žmogaus teisių dokumentais, taip pat su Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos Konvencijos dėl kovos su diskriminacija švietimo srityje nuostatomis.

40. Sveikatos priežiūra ir socialinė apsauga išliks nepasiekiamos neįgaliesiems, jei nebus užtikrinta galimybė patekti į patalpas, kuriose tos paslaugos teikiamos. Net jei pastatai, kuriuose teikiamos sveikatos priežiūros ir socialinės apsaugos paslaugos, yra prieinami, jei nebus prieinamo transporto, neįgalieji negalės nuvykti į tas vietas, kuriose teikiamos šios paslaugos. Visa informacija ir ryšiai, susiję su sveikatos priežiūros paslaugų teikimu, turėtų būti pateikiami gestų kalba, Brailio raštu, prieinama elektronine forma, alternatyviu raštu, taip pat patobulintais ir alternatyviais bendravimo būdais, priemonėmis ir formomis. Itin svarbu atsižvelgti į prieinamumo lyties aspektą teikiant sveikatos priežiūros paslaugas, ypač reprodukcines sveikatos paslaugas neįgalioms moterims ir mergaitėms, įskaitant ginekologijos ir akušerijos paslaugas.

41. Neįgalieji negali veiksmingai naudotis savo teisėmis į darbą ir užimtumą, kaip nustatyta Konvencijos 27 straipsnyje, jeigu pati darbo vieta yra nepasiekiamas. Taigi, darbo vietos turi būti prieinamos, kaip aiškiai nurodyta 9 straipsnio 1 dalies a punkte. Atsisakymas pritaikyti darbo vietą laikomas draudžiama diskriminacija dėl neįgalumo.

Be fizinio darbo vietos prieinamumo neįgaliesiems reikia prieinamo transporto ir pagalbinių paslaugų, kad jie galėtų patekti į savo darbo vietas. Visa informacija, susijusi su darbu, darbo pasiūlymų skelbimai, atrankos procesai ir bendravimas darbo vietoje, kuris yra darbo proceso dalis, turi būti prieinami gestų kalba, Brailio raštu, prieinama elektronine forma, alternatyviu raštu, taip pat patobulintais ir alternatyviais bendravimo būdais, priemonėmis ir formomis. Visos profesinių sąjungų ir darbo teisės taip pat turi būti užtikrinamos, kaip ir teisė į mokymus ir darbo kvalifikacijas. Pavyzdžiui, užsienio kalbų ar kompiuterinio raštingumo kursai darbuotojams ir praktikantams turi vykti prieinamoje aplinkoje prieinamomis formomis, būdais, priemonėmis ir formatu.

42. Konvencijos 28 straipsnyje reglamentuojamas neįgaliųjų pakankamas gyvenimo lygis ir socialinė apsauga. Valstybės, Konvencijos Šalys, turėtų imtis atitinkamų priemonių ir užtikrinti, kad tiek bendrosios, tiek su negalia susijusios socialinės apsaugos priemonės ir paslaugos būtų tiekiamos ir teikiamos prieinamais būdais, prieinamuose pastatuose, ir kad visa susijusi informacija ir ryšiai būtų prieinami gestų kalba, Brailio raštu, prieinama elektronine forma, alternatyviu raštu, taip pat patobulintais ir alternatyviais bendravimo būdais, priemonėmis ir formomis. Socialinio būsto programos turėtų siūlyti būstą, kuris *inter alia* būtų prieinamas neįgaliesiems ir senyvo amžiaus žmonėms.

43. Konvencijos 29 straipsnis užtikrina neįgaliųjų teisę dalyvauti politiniame ir visuomenės gyvenime, taip pat valstybės gyvenime. Neįgalieji negalės veiksmingai ir lygiai su kitais asmenimis naudotis šiomis teisėmis, jei valstybės, Konvencijos Šalys, neužtikrins, kad balsavimo tvarka, infrastruktūra ir medžiaga būtų tinkamos, prieinamos ir jas būtų lengva suprasti ir naudoti. Taip pat svarbu, kad būtų prieinami politikų susitikimai ir rinkimuose dalyvaujančių politinių partijų ar pavienių kandidatų naudojama ir kuriama medžiaga. To neužtikrinus, iš neįgaliųjų atimama teisė lygiai su kitais asmenimis dalyvauti politiniuose procesuose. Neįgalieji, išrinkti į valstybės tarnybą, turi turėti lygias galimybes vykdyti savo įgaliojimus visapusiškai prieinama forma.

44. Kiekvienas turi teisę mėgautis menu, užsiimti sportu, eiti į viešbučius, restoranus ir barus. Tačiau neįgaliųjų vežimėlius naudojantys asmenys negali vykti į koncertą, jei į koncertų salę galima patekti tik laiptais. Aklieji negali mėgautis paveikslu, jei galerijoje nėra galimybės išgirsti to paveikslu apibūdinimo. Nepriegirdintieji negali mėgautis filmu, jei jis rodomas be subtitrų. Kurtieji negali mėgautis spektakliu teatre, jei neteikiama gestų kalbos vertimo paslauga. Intelektu sutrikimų turintys asmenys negali mėgautis knyga, jei ji nėra pateikiama aiškiai perskaitoma forma ar patobulintu ir alternatyviu būdu. Konvencijos 30 straipsnyje nustatyta, kad valstybės, Konvencijos Šalys, pripažįsta neįgaliųjų teisę lygiai su kitais asmenimis dalyvauti kultūriniame gyvenime. Valstybės, Konvencijos Šalys, turi imtis visų atitinkamų priemonių, kad užtikrintų, jog neįgalieji:

- a) turėtų galimybę prieinamomis formomis pasinaudoti kultūrine medžiaga;
- b) turėtų galimybę prieinamomis formomis žiūrėti televizijos programas, filmus, teatro spektaklius ir dalyvauti kitokioje kultūrinėje veikloje;
- c) turėtų galimybę dalyvauti kultūriniuose renginiuose ar gauti kultūros paslaugas, pavyzdžiui, teatrų, muziejų, kino, bibliotekų ir turizmo paslaugas, ir, kiek tai yra įmanoma, turėtų galimybę lankyti paminklus ir nacionalines kultūros vertybes.

Tam tikromis aplinkybėmis iš tiesų gali būti sudėtinga sudaryti galimybes lankyti kultūrinius ir istorinius paminklus, kurie yra nacionalinio paveldo dalis. Tačiau valstybės, Konvencijos Šalys, yra įsipareigojusios stengtis sudaryti galimybes patekti į šias vietas. Daug paminklų ir nacionalinių kultūros vertybių padaryti prieinamais išsaugant jų kultūrinį ir istorinį tapatumą bei unikalumą.

45. „Valstybės, Konvencijos Šalys, imasi atitinkamų priemonių, kad suteiktų neįgaliesiems galimybę lavinti ir panaudoti savo kūrybines, menines ir intelektines galias“ (30 straipsnio 2 dalis). „Valstybės, Konvencijos Šalys, imasi atitinkamų veiksmų pagal tarptautinę teisę, kad užtikrintų, jog įstatymuose dėl intelektinės nuosavybės apsaugos nebūtų nepagrįstų ar diskriminuojančių kliūčių neįgaliųjų galimybei gauti kultūrinę medžiagą“ (30 straipsnio 3 dalis). Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos 2013 m. birželio mėn. priimta Marakešo sutartis dėl geresnių sąlygų susipažinti su paskelbtais kūrinių sudarymo akliems, regos sutrikimų ar kitą spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims turėtų užtikrinti galimybę naudotis kultūrine medžiaga be nepagrįstų ar diskriminuojančių kliūčių neįgaliesiems, įskaitant užsienyje gyvenančius ar kitos šalies mažumos bendruomenei priklausančius neįgaluosius, kalbančius ar naudojančius tą pačią kalbą ar bendravimo priemones, ypač tuos, kuriems kyla sunkumų naudojantis įprasta spausdinta medžiaga. Neįgaliųjų teisių konvencijoje nustatyta, kad neįgalieji lygiai su kitais asmenimis turi teisę į savo konkretaus kultūrinio ir kalbinio tapatumo pripažinimą ir rėmimą. 30 straipsnio 4 dalyje pabrėžiamas gestų kalbos ir kurčiųjų kultūros pripažinimas ir rėmimas.

46. Konvencijos 30 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad, siekdamas suteikti neįgaliesiems galimybę lygiai su kitais asmenimis dalyvauti rekreacijoje, laisvalaikio ir sporto veikloje, valstybės, Konvencijos Šalys, imasi atitinkamų priemonių:

- a) skatinti ir raginti neįgaluosius kuo plačiau dalyvauti bendro profilio sporto veikloje visais lygmenimis;

- b) užtikrinti neįgaliųjų galimybę organizuoti, plėtoti ir dalyvauti jiems skirtoje sporto ir rekreacinėje veikloje ir šiuo tikslu skatinti atitinkamą parengimą, mokymą ir išteklių suteikimą lygiai su kitais asmenimis;
- c) užtikrinti, kad neįgalieji turėtų galimybę patekti į sporto, rekreacinius ir turizmo objektus;
- d) užtikrinti, kad neįgalūs vaikai turėtų vienodas galimybes su kitais vaikais dalyvauti žaidimuose, rekreacinėje, laisvalaikio ir sporto veikloje, įskaitant tokią veiklą mokyklų sistemoje;
- e) užtikrinti, kad neįgalieji turėtų galimybę gauti paslaugas asmenų, organizuojančių rekreacinę, turizmo, laisvalaikio ir sporto veiklą.

47. Tarptautinis bendradarbiavimas, kaip nustatyta Konvencijos 32 straipsnyje, turėtų būti svarbi priemonė skatinant prieinamumą ir universalų dizainą. Komitetas rekomenduoja, kad tarptautinės plėtros agentūros pripažintų projektų, skirtų gerinti IRT ir kitą prieigos infrastruktūrą, rėmimo svarbą. Visos naujos investicijos, kylančios iš tarptautinio bendradarbiavimo, turėtų būti naudojamos skatinant esamų kliūčių šalinimą ir užkertant kelią naujoms kliūtims. Nepriimtina naudoti valstybės lėšas naujoms nelygybės apraiškoms įtvirtinti. Visi nauji objektai, infrastruktūra, priemonės, prekės, produktai ir paslaugos turi būti visiškai prieinami visiems neįgaliesiems. Tarptautinis bendradarbiavimas turėtų būti pasitelkiamas ne tik siekiant investuoti į prieinamas prekes, produktus ir paslaugas, bet ir skatinti keitimąsi praktine patirtimi ir informacija apie gerosios patirties pavyzdžius, kaip užtikrinti prieinamumą, kad būtų padaryti apčiuopiami pokyčiai, galintys pagerinti daugybės neįgaliųjų visame pasaulyje gyvenimą. Tarptautinis bendradarbiavimas taip pat svarbus standartizuojant, kaip ir faktas, kad reikia remti neįgaliųjų organizacijas, kad ir jos galėtų dalyvauti nacionaliniuose ir tarptautiniuose procesuose rengiant, įgyvendinant prieinamumo standartus ir vykdant jų kontrolę. Prieinamumas turi būti neatsiejama bet kokių tvaraus vystymosi veiksmų dalis, ypač atsižvelgiant į vystymosi po 2015 m. darbotvarkę.

48. Prieinamumo kontrolė yra svarbus nacionalinės ir tarptautinės Konvencijos įgyvendinimo kontrolės aspektas. Konvencijos 33 straipsnyje nustatyta, kad valstybės, Konvencijos Šalys, skirtų vyriausybės institucijas, įgaliotas klausimais, susijusiais su šios Konvencijos įgyvendinimu, ir sukurtų nacionalinę įgyvendinimui kontroliuoti skirtą struktūrą, apimančią vieną ar kelis nepriklausomus mechanizmus. Pilietinė visuomenė taip pat turėtų būti visapusiškai įtraukta ir dalyvauti kontrolės procese. Svarbu, kad su institucijomis, įsteigtomis pagal 33 straipsnį, būtų tinkamai konsultuojamasi svarstant tinkamo 9 straipsnio įgyvendinimo priemones. Šios institucijos turėtų būti aprūpintos prasmingomis galimybėmis *inter alia* dalyvauti rengiant nacionalinius prieinamumo standartus, teikti pastabas dėl galiojančių teisės aktų ir jų projektų, teikti teisės aktų ir politikos dokumentų projektų pasiūlymus, taip pat visapusiškai dalyvauti visuomenės švietimo ir edukacinėse kampanijose. Nacionalinės ir tarptautinės Konvencijos įgyvendinimo kontrolės procesai turėtų būti vykdomi prieinamomis formomis, skatinant ir užtikrinant veiksmingą neįgaliųjų ir jiems atstovaujančių organizacijų dalyvavimą. Konvencijos 49 straipsnyje nustatyta, kad Konvencijos parengtas tekstas turi būti prieinamų formų. Tai yra tarptautinės žmogaus teisių sutarties naujovė, o į Neįgaliųjų teisių konvenciją reikėtų žvelgti kaip į kuriančią precedentą šiuo aspektu visoms būsimoms tarptautinėms sutartims.